

Orthodoxe Jodendom

Ze vallen op met hun kleren en pijpenkrullen. Mannen lopen altijd in lange zwarte jassen, hoeden op en grote baarden. Thuis spreken ze Engels en Jiddisch. Die laatste taal lijkt in letters een beetje op het Hebreeuws. Toch is het anders. Het komt bij het Duits vandaan.¹ Het woord voor schandaal is “schande.” Geschreven als שאנדע. Voor buitenstaanders mogen ze veel dingen niet. Die vinden hen strikt. Ze noemen hen ultraorthodoxe Joden. Zelf zeggen ze liever dat ze Haredi of Chassidische Joden zijn. Het eerste heeft de betekenis van “zij die vrezten.” De laatste betekent “vroomheid.” Wie zijn ze en wat drijft hen?

De Geschriften

De basis van hun geloof en leven gaat terug naar een boek. De Torah. Dat is een woord uit hun taal. Het gaat om het woord van God. Wat is de Torah? Die bestaat in een geschreven en gesproken versie. Wat is *de geschreven Torah*? God sprak tot Mozes en de profeten. Ze hebben dat opgeschreven in het Hebreeuws en Aramees. Al die geschriften samen zijn de Tenach. De Hebreeuwse Bijbel. Wij noemen dat het Oude Testament. Wat is dan het verschil tussen de Torah en de Tenach? De Tenach gaat over alle boeken van het Oude Testament. De Torah in strikte zin gaat alleen over de vijf boeken van Mozes. Dus van Genesis tot en met Deuteronomium. Toch wordt het woord Torah ook wel gebruikt om over alle Oud Testamentische boeken te spreken. Het Woord van God. Wat is dan *de gesproken Torah*? Dat zijn de tradities van de Joodse voorvaderen. Vanaf Mozes is dit mondeling van vader op zoon overgegaan. Later hebben hun leiders dit opgeschreven. Ze noemen dat ook wel de Talmoed. Talmoed betekent “onderwijzing.” De taal waarin het is opgeschreven is Hebreeuws en Aramees. Dat leest precies andersom zoals wij gewend zijn. Dus van rechts naar links. Wat staat er dan in dit boek? Dat is een combinatie van de commentaren van Rabbijnen, beschreven tradities en extra wetten. De Talmoed is een uitleg op de Tenach. Een soort commentaar. Het zit een stuk ingewikkelder in elkaar dan de Bijbel. Aan wat voor soort wetten mogen we denken? Bijvoorbeeld landbouwwetten of die over het huwelijk.² Ook komen we bepaalde uitspraken tegen. Een voorbeeld is, “Als een persoon eenmaal gezondigd heeft en de zonde herhaalt, dan [behandelt hij het] alsof het is toegestaan” (Rav Huna, Arachin 30b). Veel Joodse mannen uit de orthodoxe kringen zijn de hele dag bezig met het bestuderen van beide boeken. Ook komt nog steeds voor dat rabbi's de Torah met de hand overschrijven. In dat geval gaat het om de eerste vijf boeken van de Bijbel. Dat doen ze dan op een boekrol. Behoorlijk prijzig en zeker een pittig karwij. Het zijn ongeveer 600.000 Hebreeuwse letters. Als dit afgerond is, vieren ze een groot Torah feest. Dan is er veel muziek en dans. Het geeft hen het gevoel alsof er een baby is geboren. Het is een moment van uitbundige vreugde.³ De Torah en Talmoed bepalen hun leven. Dat heeft ook betrekking op hun kleding. Op welke manier dan?

Het Belang van Kleding

Orthodoxe Joden vinden het belangrijk om netjes gekleed te zijn. Dat komt voort uit het gehoorzamen van de Torah. Ze dragen geen strakke kleding. Het hoort het lichaam niet te benadrukken of bloot te geven. Dat geldt dus ook voor de vormen van het lichaam. Een lage halslijn van een blouse is geen optie. Mouwen horen tot aan de ellebogen te komen. Rokken vallen tijdens het zitten over de knie.⁴ Sommige Chassidische vrouwen dragen altijd panty's. Ze willen niet dat hun benen te zien zijn. Hoe zit het dan met broeken voor vrouwen? Dit komt onder deze groep niet voor. Buitenshuis dragen van broeken is niet toegestaan. God heeft immers geboden dat vrouwen geen mannenkleding mogen dragen (Deut. 22:5). Dat geldt natuurlijk ook omgekeerd. Nog een ander probleem van met name strakke broeken is dat het de vormen van het lichaam weergeeft.⁵ Dit keuren rabbi's ook niet goed.

¹ https://www.diffen.com/difference/Hebrew_vs_Yiddish

² <https://www.chabad.org/>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=NUs2mij2lp0>

⁴ https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1317275/jewish/Tznius-Modesty.htm

⁵ <https://jewinthecity.com/2009/06/why-dont-orthodox-jewish-women-wear-pants/> en <https://www.myjewishlearning.com/article/jewish-clothing/> Het blijkt dat het openbaar dragen van broeken pas van de afgelopen eeuw is. Dit geldt ook voor niet Joden. In de Verenigde

Wat ook opvalt, is de kleuren die ze dragen. Mannen vaak in zwarte jassen, broeken en hoeden en een wit overhemd. Vrouwen in niet al te felle kleuren. Dat laatste komt, omdat ze anders teveel aandacht op zichzelf vestigt.⁶ In ieder geval is gelijk van de buitenkant zichtbaar dat ze ultraorthodoxe Joden zijn. Prachtig om zo'n gezin op straat te zien. Maar naast kledingvoorschriften, zijn er ook regels voor hoofdbedekking. Hoe zit dat?

De Eigenaardigheid van Hoofdbedekking

Wat zijn de regels voor hoofdbedekking? De geschriften geven geen duidelijke verplichting dat mannen een hoed of keppeltje op moeten. Toch lijkt de Talmoed wel te zeggen dat een hoofddeksel een teken van eerbied is. Daarom gingen Joodse mannen toch iets dragen. Pas vanaf de middeleeuwen kwam er meer een wet voor. Rabbi's vinden dan dat mannen een hoofddeksel op moeten tijdens het uitspreken van heilige woorden. Dus tijdens een gebed of het voorlezen van de Torah. Dit geldt op iedere plek. Dus ook thuis.⁷ Vandaag is het voor veel orthodoxe Joodse mannen de gewoonte om altijd hoofdbedekking op te hebben. Dit gaat behoorlijk ver. Als een keppeltje tijdens het spelen van voetbal af valt, stopt het spel. Pas nadat de persoon zijn hoofddeksel weer op heeft, spelen ze verder.

Welke regels zijn er voor de vrouw? Een getrouwde vrouw hoort altijd bedekt te zijn. Waar komt dit vandaan? Dit heeft te maken met de vrouw in Numeri 5. Haar man vermoedt dat ze overspel gepleegd heeft. Hij brengt haar naar de priester. Ze moet een soort bitter water drinken. Als ze geen overspel heeft gepleegd, zal het haar niets doen. Tijdens dit proces wordt de vrouw voor het aangezicht van de HEERE gesteld. De priester ontbloot haar hoofd (Num. 5:18). Haar haar is dan niet gevlochten, maar ongebonden en onbedekt. Vooral dit vers is de basis het dragen van hoofdbedekking. Er zit voor de Joden een link tussen een onbedekt hoofd en overspel. Daarom vinden rabbi's dat getrouwde vrouwen hun hoofd moeten bedekken. De Rambam gaat nog een stap verder. De Torah zegt dat een vrouw haar haar niet in het openbaar mag laten zien. Dat mag alleen in bijzijn van haar eigen man. Ook bij de Chassidische Joden is bedekking ontzettend belangrijk. Als een vrouw haar hoofd niet bedekt, is dat hetzelfde alsof ze zonder kleren over straat zou lopen. Hoe bedekken Joodse vrouwen zich? Daar zijn twee manieren voor. De ene groep draagt een sjaal of hoed. Dit heet een "tichel." Anderen bedekken hun hoofd met een pruik. Dit heeft de naam "sheitel." Vooral deze methode is populair.⁸ Dit begint op de dag na de bruiloft. Dan scheert de moeder van de bruid het haar van haar dochter af.⁹ Vanaf dat moment draagt ze buitenshuis alleen nog maar een pruik. Hoe vindt ze dat? Ze is dat gewend. Ze voelt daar niets bij. In ieder geval is het voor een getrouwde vrouw een schande om haar hoofd niet te bedekken. Joodse wetten kunnen dus heel vergaand zijn. Maar er zijn ook wet die positiviteit brengen. Onder andere die van de Sabbat.

De Vreugde van de Rustdag

Het lijkt een grote verplichting. Zeker in onze maatschappij. Maar de rustdag binnen het Jodendom is een feestdag. Deze dag heet de sabbat. Dat komt van het woord "rusten." We vinden deze dag als gebod terug in de Tien Geboden. De begin- en eindtijd zijn iets anders dan dat wij gewend zijn. Het begint op vrijdagavond als de zon ondergaat. Het einde van de rustdag is zaterdagavond als de zon is ondergegaan. De Sabbat is voor de Joden een bijzondere dag. Dan komt de "koningin" op bezoek. Zo wordt deze dag namelijk gezien. Haar koninklijke aanwezigheid siert elk Joods huis voor de hele rustdag. Op tijd treffen ze allerlei voorbereidingen. Dames boenen het huis en maken het eten klaar. Alle huisgenoten trekken mooie kleren aan. Alle lampen zetten ze aan. Hoe ziet de dag zelf eruit? Het is achttien minuten voor zonsondergang. Precies dan steekt de huisvrouw kaarsen aan. Ze staan in de eetruimte. Het zijn in ieder geval twee kaarsen. Sommigen hebben de gewoonte om voor elke zoon of dochter nog een extra kaars te ontsteken. Maar waarom steken ze die aan? Is dat voor de gezelligheid?

Staten werd dit pas vanaf 1923 gewoon gevonden. genoeg blijkt dat tot en met 1923 het in het openbaar ongehoord was dat vrouwen in het openbaar broeken droegen in de Verenigde Staten. Pas vanaf toen werd dit geaccepteerd. Zie ook

<https://www.wrtv.com/entertainment/inside-indy/women-given-permission-to-pursue-pants-100-years-ago>

⁶ <https://unitedwithisrael.org/jewish-dress-code-based-on-torah-value-of-modesty/>

⁷ <https://www.myjewishlearning.com/article/kipot-hats-and-head-coverings-a-traditionalist-view/>

⁸ <https://www.learnreligions.com/hair-covering-in-judaism-2076664>

⁹ <https://forward.com/culture/187128/ex-hasidic-woman-marks-five-years-since-she-shaved/>

Deels wel. Maar het heeft nog een reden om het nu te doen. Volgens de Oud Testamentische wetten mogen ze op de rustdag zelf geen vuur aansteken (Ex. 35:5). Daarom gebeurt dat vlak voor de sabbat. Ondertussen doet vader zijn Joodse kleren aan. Hij doet zijn grote hoed op. Voor hem is het tijd om naar de synagoge te gaan. Vanavond is het een gebedsdienst. Ook deze begint op vrijdagavond net na zonsondergang. Sommigen lezen thuis eerst nog een gedeelte uit Hooglied. Dat herinnert hen eraan dat God het volk Israel en de sabbat lief heeft.¹⁰ In de synagoge zingen en bidden ze. Na korte tijd keren ze weer naar huis.

Daar aangekomen beginnen ze aan de maaltijd. De tafel ziet er gezellig. Borden zijn netjes neergezet. Kaarsen flikkeren. Wijn glazen staan op tafel. Vader spreekt eerst een zegen uit. Daarmee verklaren ze de sabbatdag heilig. Iedereen gaat staan. Ze zingen twee gezangen. Het eerste lied is het bekendere Shalom Aleichem, "Vrede over ulieden." Ze zingen dat om de engelen te verwelkomen die elke sabbat in een Joods huis komen. Vader legt dan zijn handen op de kinderen om hen te zegenen. Daarna nog een zegen over de wijn. Iedereen drinkt een slok wijn uit zijn of haar glas. Maar voordat ze aan de maaltijd beginnen, wassen ze eerst hun handen. Anders mogen ze het brood niet aanraken. Nu is het tijd voor de maaltijd. Een feestmaaltijd. Ze komen zeker niet tekort. Ondertussen is iedereen opgehouden met spreken. Dat doen ze totdat ze brood zullen eten. Enkelen neuriën. In sommige gezinnen hebben ze twee broden. Waarom twee? Dat herinnert aan het dubbele portie manna voor de sabbat in de woestijn. Opnieuw een korte zegen over het brood. Daarna breken ze het en eten het op. Er komen andere gerechten op tafel. Ze eten vis, kippensoep en cholent. Die laatste bestaat uit bonen met aardappels. In ieder geval geen varkensvlees. Dat mag niet volgens de spijswetten. Het warme eten heeft de hele middag op een laag pitje gestaan. Dat houdt het warm. Maar wat gebeurt er tijdens het eten? Dan houden ze gesprekken, ze zingen en delen gedachten over de Torah. De maaltijd is echt een viering van blijdschap. Ze nemen nog een desert. Dan sluiten ze de maaltijd af met een zegen. Ze lezen uit het boekje "Zegen na de Maaltijd." Het is afgelopen. Na de maaltijd is het tijd om te rusten. Hoe zo'n maaltijd er aan toe gaat, heeft Peter Santenello op video gezet bij een bezoek aan een Chassidische rabbi thuis. De "Inside Private Hasidic Sabbath Dinner as a Non Jew" (Binnen een Prive Chassidisch Sabbatdiner als niet Jood).¹¹ Zeer interessant om te bekijken.

De volgende ochtend is de tweede sabbatsdienst. Het is inmiddels zaterdag geworden. Hoe ziet deze dienst eruit? Vrouwen hebben een lange rok aangetrokken. Mannen en getrouwde vrouwen hebben hun hoofd bedekt. De heren dragen een gebedsjaal. Ze hebben hun gebedenboeken mee. De zogenoemde sidoer. De teksten zijn in het Hebreeuws en Engels. Het boek heeft ook de Torah. Elke sabbat lezen ze hier een gedeelte uit. Ze willen in een jaar door de vijf boeken van Mozes heen. Bij aankomst gaan mannen en vrouwen apart zitten. Voorin is de ark. Dat is een soort kast waar de Torah in staat. Die is in de vorm van een echte boekrol. De voorganger neemt de boekrol uit de ark en legt die op de kathedr. Daarna neemt hij het woord. Hij voorzingt een gedeelte uit de Bijbel. Daarna doen de aanwezigen dit voor een volgend gedeelte. Op deze manier gaat het een tijdje voort. In verband met het gedeelte uit de Torah, lezen ze ook een passend stuk uit de profeten. Dit heet de haftorah. Letterlijk het "bijbehorende gedeelte." Komen ze dan op een gegeven moment ook uit bij Jesaja 53? Het gedeelte over de lijdende Knecht? Nee. Die zit zeker niet in de haftorah lezing. Dat past zogenaamd niet bij het gedeelte uit de Torah. De dienst wisselt zich af tussen het lezen uit de Bijbel, zingen en gebed. In bepaalde synagogen houdt de rabbi een preek. De gemeente zingt nog enkele liederen. De dienst is afgelopen. Het geheel heeft tweeënhalve tot drie uur geduurd.¹² Dan gaat het Joodse gezin naar huis. Tijd om de tweede grote sabbatsmaaltijd te nuttigen. Dan is het weer tijd voor de rest van de rustdag.

Rusten betekent ook dat bepaalde werkzaamheden niet mogen. Wat dan? Koken, rijden met de auto, en het in- of uitschakelen van een lamp. Ze gebruiken ook geen computer of telefoon. Natuurlijk

¹⁰ <https://www.exploringjudaism.org/holidays/shabbat/friday-night-services-at-synagogue-an-explainer/>

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=s01ZO13Jq5M>

¹² https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3198398/jewish/What-to-Expect-at-Shabbat-Morning-Services.htm

maaien ze geen gras, naaien ze of maken ze geen gebruik van gereedschap. Nog een klein detail. De vellen toiletpapier zijn van tevoren al gescheurd. Dan hoeft dat niet op de sabbat.¹³ Uiteraard zijn bepaalde werken in noodgevallen wel toegestaan. Iemand mag dan gerust het ziekenhuis bezoeken of zijn telefoon gebruiken. De dag heeft niet alleen een begin, maar ook een einde. Zaterdagavond na zonsondergang is het weer een gewone weekdag. Joden sluiten de sabbat af met het zegenen van God. Ze zeggen dan, “Gezegend is Hij die het heilige van het wereldse onderscheidt.” Nu is de sabbat voorbij. De gewone werkdag begint. Ze kunnen hun computer en telefoon weer gebruiken. Maar hoe zit het dan met mediagebruik onder de orthodoxe Joden?

Kosher Mediagebruik

Mogen orthodoxe Joden de media gebruiken? Uit de praktijk blijkt van wel. In de buurt van de klaagmuur is dat zichtbaar. Een orthodoxe Jood komt net van het gebed vandaan. Hij heeft zijn hoed op en zwarte kleren aan. Ondertussen is hij bezig met zijn telefoon. Toch hebben ze wel regels binnen deze kringen. Ze zijn erg voorzichtig als het gaat om mediagebruik. Het is binnen de orthodoxe wereld een behoorlijke discussie geweest. Televisie is helemaal niet toegestaan.¹⁴ Computers en smartphones wel. Toch staan er in de wijk Brooklyn in New York waarschuwingstekens tegen het gebruik van smartphones.¹⁵ Toch zoeken ze wel naar oplossingen. Sinds enige tijd bestaan er zogenoemde “kosher telefoons.” Kosher wil zeggen goedgekeurd voor Joods gebruik. Dit is een telefoon die alleen goedgekeurde programma's heeft. Bepaalde programma's hebben ze er bewust niet opgezet. Denk aan een browser om op internet te kunnen of sociale media apps. Dit voorkomt tijdverdrijf, verslaving en het bekijken van verkeerde content.¹⁶ In het verleden was de kosher telefoon vooral de klapteléfono of een basistelefoon. Tegenwoordig zijn het ook aangepast smartphones. Sommige telefoons hebben een speciaal besturingssysteem. Het KosherOS. Dit is ontwikkeld door de Joodse gemeenschap. Het staat alleen de installatie van goedgekeurde apps toe. Wat is dan wel goedgekeurd? Denk aan Whatsapp en Google Maps. Natuurlijk ook Joodse programma's, zoals de Torah app. Sommige telefoonmerken hebben zelfs een “kosher appstore.” De telefoons zijn niet alleen te koop in de winkel, maar ook op internet. Het bedrijf KosherCell is hier een voorbeeld van.¹⁷ Er bestaan ook kosher filters voor computer en smartphone. Open internet is namelijk uit de boze. Orthodoxe Joden willen dus ook op dit gebied het huis en leven eerbaar houden.¹⁸ Jongeren krijgen vaak geen telefoon, of pas op latere leeftijd met redelijk wat beperkingen. Maar hoe voorzichtig ze met media zijn, des te ruimer zijn ze als het gaat om muziek. Maar hoe dan?

Ruimte in Muziekstijlen

Muziek is belangrijk binnen de Chassidische wereld. Rabbi Schneur Zalman zei: “Muziek is de pen van de ziel.”¹⁹ De meeste liederen zijn in het Hebreeuws of het moderne Ivrít. In de synagoge blijft de muziek eenvoudig. Alleen zingen met de stem. Gebeden worden niet uitgesproken, maar gezongen. Muziek helpt om de tekst beter te onthouden.²⁰ Ook voor het lezen van de Torah hebben ze een bepaalde zangtoon. De dienst gaat er wat rumoeriger aan toe dan bij ons. Buiten de samenkomsten, is muziek ook anders. Ze gebruiken meerdere instrumenten. Vaak geen orgel. Wel een keyboard en saxofoon. Sommigen gebruiken zelfs een drumstel. Dat zouden wij niet echt kunnen waarderen. Maar zingen kunnen ze. Bepaalde liederen zijn gebaseerd op teksten uit de Bijbel. Een voorbeeld is het lied Nichsefu van Ari Reich.²¹ Een jonge jongen met een heldere stem. Het lied is gebaseerd op Psalm 84 vers 2, “Mijn ziel [Nichsefu] verlangt, ja, het is verteerd, naar de voorhoven van Jehova. Mijn hart en mijn vlees roepen luid tot de levende God.” Maar voor dit lied gebruiken ze ook elektrische gitaren en een drumstel. Lieder en muziek zijn niet allemaal religieus. Er bestaat ook orthodoxe popmuziek. Dit is veel

¹³ https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/2995074/jewish/What-to-Expect-at-a-Shabbat-Dinner.htm

¹⁴ https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/4079238/jewish/17-Facts-Everyone-Should-Know-About-Hasidic-Jews.htm

¹⁵ <https://www.foxnews.com/us/hasidic-leaders-sharply-limit-members-web-smartphone-use-its-like-were-in-north-korea>

¹⁶ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X21000944>

¹⁷ <https://koshercell.org/>

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=DUGSOivpHN0>

¹⁹ https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/4079238/jewish/17-Facts-Everyone-Should-Know-About-Hasidic-Jews.htm

²⁰ <https://www.myjewishlearning.com/article/synagogue-religious-music/>

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=5-iOINQEUKQ>

breder dan onze psalmen en klassieke muziek. Het omvat rock, blues, country, en techno muziek. Wat kenmerkt deze muziek? Hierin verwerken ze orkest instrumenten, synthesizers, effecten en ritme.²² Dit zouden we van orthodoxe Joden misschien verwachten.

Als het gaat om beweging, zijn orthodoxe Joden ook levendiger dan wij uit de Reformatorische flank. Bij muziek hoort ook de Joodse dans. Dit is niet zoals bij zangers van seculiere popconcerten. Die kunnen niet bepaald de goedkeuring van het zevende gebod krijgen. Maar bij de Joden ziet het eruit als huppelen op één plek. Ze springen omhoog en schudden dan met de benen heen en weer. Het is een uiting van vreugde. Hun hele lichaam doet mee. Toch blijft het binnen de perken van eerbaarheid. En natuurlijk dansen mannen en vrouwen in gescheiden ruimtes. We kunnen in ieder geval veel leren van het orthodoxe Jodendom. Het belang van de Bijbel, eerbaarheid in kleding en voorzichtigheid met de media. Allemaal lessen voor onze behoudende flank. Alleen mist bij hen het ware evangelie.

²² https://en.wikipedia.org/wiki/Orthodox_pop_music